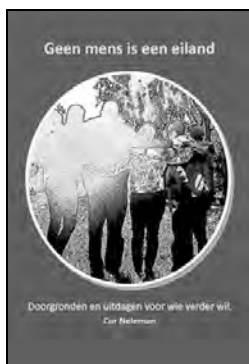

LITERATUUR EN FILM BESPREKINGEN

Een leven lang hulp verlenen

door **Peter Braem**

Cor Neleman: *'Ieder contact is een kans'* Een ervaringsboek over psychiatrische interventie thuis, Uitgeverij U2pi BV, Voorburg 2013 ISBN: 978.90.875.93414, Prijs € 24,50

Cor Neleman: *'Geen mens is een eiland'* Doorgronden en uitdagen voor wie verder wil, Uitgeverij U2pi BV, Voorburg 2013 ISBN 978.90.875.94091, Prijs € 17,50

Al 35 jaar is Cor Neleman verpleegkundige. Ooit startte hij zijn hulpverleningsloopbaan met een opleiding tot geestelijke. Later haalde hij zijn verpleegkunde diploma's, deed RINO nascholing kinder- en jeugdhulpverlening en hoger onderwijs. Hij deed ervaring op in de verslavingszorg en de ambulante en klinische psychiatrie. 23 jaar geleden kwam hij bij de Psychiatrische Intensieve Thuiszorg (PIT) in Rotterdam terecht, een van de eerste PIT-projecten in Nederland. Anders dan nu hadden de PIT hulpverleners een eigen caseload en vervulden zij een zelfstandige hulpverlenersrol.

Cor Neleman ken ik als een enthousiaste collega, hulpverlener, spreker en nu dan ook als schrijver. Cor schrijft zoals hij hulp verleent: enthousiast en met liefde. Het boek Ieder contact is een kans maakt dan duidelijk dat het hulpverlenerschap bij de PIT meer is dan een baan van negen tot vijf. Het getuigt van medeleven en compassie voor mensen met een psychiatrische aandoening. Het is eigenlijk een persoonlijk document, barstensvol persoonlijke ervaringen en ideeën van een ervaren, gewetensvol hulpverlener. De inhoudsopgave van het boek suggereert dat we te maken hebben met een boek dat het sociaal psychiatisch werken in al zijn facetten belicht,, maar de nadruk ligt vooral op de ervaringen van de auteur.

'De presentiemethode en het generalistisch werken sluiten elkaar niet uit en kunnen elkaar zelfs versterken in de psychiatrische thuiszorg', schrijft Neleman. Hoe ziet de auteur dit en wat heeft het één met het ander te maken? Bij nadere bestudering van het betreffende hoofdstuk wordt duidelijk wat Cor Neleman bedoelt. Hulpverleners die, zoals hij, vele jaren hun werk uitoefenen krijgen met hype's te maken. Eerst heet het 'we moeten werken volgens de presentiemethode', op een moment dat patiënten van verzekeraars langere tijd in zorg gehouden mogen worden, dan heet het 'we moeten generalistisch werken' als de behandelduur is ingeperkt tot 3 maanden en de presentiemethode daarmee niet meer waar te maken valt. 'Hoe heb je je enthousiasme kunnen bewaren, van de ene in de andere hype terecht komend?' vraag ik Cor Neleman. Hij antwoordt dat hij de waarde van mensen blijft zien. 'Ik houd vast aan mezelf, aan mijn eigen kennis en kunde, in plaats van aan wat een hype me oplegt.' Cor Neleman heeft dit in al die jaren van hulp verlenen geleerd. 'Het meer dan een kwestie van lange adem, het is het - er zijn - en het herkennen van de behandel- of zorgbehoefte van de patiënt en daarin je grenzen kennen.' In de tijd dat Neleman een jonge man was (inmiddels is hij 61 jaar oud), was het normaal dat de oudste zoon van een katholiek gezin iets ging doen voor kerk of hulpverlening. Neleman is in een gelovig katholiek milieu opgevoed. Hij heeft altijd gezien dat anderen voor de armen en onvermogenen zorgen, zoals bij de broeders of nonnen. Al op jonge leeftijd werd hij meegenomen als bekenden stichtingen voor hulpbehoevenden bezochten. Hulpverlening werd hem met de paplepel ingegoten, zou je kunnen zeggen. Hypes hebben weinig invloed op hem.

Ik ben benieuwd naar Cor Nelemans schrijverschap, het is immers een opmerkelijke prestatie: niet iedere verpleegkundige kan zeggen dat hij een boek (zelfs meerdere boeken!) heeft geschreven over zijn werk. 'Hoe ben je ertoe gekomen te schrijven en publiceren'. 'Schrijven werkt voor mij bevrijdend', aldus Cor Neleman. 'Ik voelde me uitgedaagd en had veel te vertellen. Ik wilde mijn kennis en kunde kwijt. Schrijven betekent voor mij dat je zorg overdraagbaar maakt. Ik heb een hekel aan het wiel opnieuw uitvinden. Ook wilde ik mijn ervaringen delen, waarvan er sommige werkelijk heerlijk zijn om aan terug te denken en me kracht geven. Zo kreeg ik van een patiënt de eretitel 'mensenbegrijper'. Een andere Marokkaanse patiënt noemde me 'Benachmed'. Niet om me uit te schelden, integendeel, maar juist om aan te duiden dat ik erbij hoorde. Later vroeg een patiënt aan een collega of hij hulp kon krijgen van 'die Benachmed'. Het duurde even voor de verbaasde collega, die geen Benachmed kende, a begreep dat het om mij ging!

Momenteel is Cor Neleman bezig met zijn derde boek. Hij houdt ook een blog bij op zijn website: www.corneleman.nl.

'Bestaansleegte'

door Gerard Lohuis

Monique de Heij `Bestaansleegte` Uitgeverij Eburon Delft 2013, pag. 193, ISBN 97 8905 9727 953 prijs € 29,95

Stel, je vader is alcoholist en jij bent een kind van vijf. De vader die geacht wordt jou liefdevol op te voeden, zodat jij ruimte krijgt om je te ontwikkelen, is een onbetrouwbare man die te weinig regels stelt en onvoldoende veiligheid biedt. Je weet niet beter, en ontwikkelt eigen cognitieve patronen om de ervaren onveiligheid af te wenden. Het zou zo maar een van de vele voorbeelden kunnen zijn uit dit boek, waarin Monique de Heij een verband legt tussen de hechting tussen ouder en kind en een gezonde ontwikkeling. De ouder kan, door een empathische houding, een universeel gevoel van hechting bij het kind doen ontwakken. Vanuit een goede hechting is het kind in staat om op de buitenwereld te reageren en kan

het zich op een goede manier ontwikkelen op lichamelijk, emotioneel, cognitief en transpersoonlijke gebied. Transpersoonlijk staat hier voor de manier waarop een volwassene zonder oordeel naar zichzelf kan kijken, zijn eigen gedrag, gevoelens en gedachten kan evalueren, en van hieruit zichzelf kan blijven ontwikkelen. Het kind in bovenstaand voorbeeld heeft waarschijnlijk de boodschap meegekregen dat het er niet toe doet en allerlei gevoelens die daarmee gepaard gaan worden verdrongen, dan wel omgezet in angst of boosheid. De Heij beschrijft hoe hechting, empathie en morele ontwikkeling met elkaar zijn verweven en de voedingsbodem vormen voor een gezonde ontwikkeling. Wanneer dit niet goed gaat, kan dat gevoelens van bestaansleegte oproepen. Het woord **bestaansleegte** is een geweldige vondst en duiding voor een gevoel van vervreemding, waarin iemand het contact met zijn eigen drijfveren of wil kwijt raakt. Bij het omschrijven van persoonlijkheid gaat het hierbij om een gebrek aan identiteit, waardoor er een gebrek aan zelfvertrouwen is ontstaan. "Hij kan hierbij zowel angst voor het leven hebben, als vrees voor de dood", aldus de auteur. Wanneer de bestaansangst dusdanig groot wordt, kan deze overgaan in bestaansleegte, waarbij de overlevingsstijlen of copinggedrag niet meer werken en de eigen bezieling wegvalt. Dit is herkenbaar wanneer iemand in een psychose verkeert, maar ook zichtbaar wanneer iemand de controle kwijt raakt en zichzelf gaat snijden. Een andere belangrijke peiler in de theorie van de Heij, is het begrip *oerleegte*. Het is een innerlijke zijnstoestand waarin **Zijn** en **leegte** samenvallen en herkenbaar zijn als overgave, bezieling en ongedeeldheid. In de mindfulness zien we dit terug in een vorm van jezelf ervaren, zonder er een oordeel over te hebben. Je laat als het ware de eigen persoonlijkheid los, komt los van de eigen identiteit. In een psychose is iemand op zoek naar het verloren contact met de oerleegte, een leven zonder zelfgevoel en zonder overlevingsstijl.

Iedereen zal het er over eens zijn dat wanneer ouders op een goede manier ruimte bieden aan het kind om zich te ontwikkelen, dat van groot belang is voor de persoonlijke ontwikkeling. In het eerste deel van het boek beschrijft de auteur de manier waarop hechting zich tussen ouder en kind voltrekt. Het kind, dat zich in het eerste levensjaar nauwelijks bewust is van een eigen identiteit (het vervloeit als het ware met de ouder), wordt zich langzamerhand bewust van een eigenheid.

Langzamerhand gaat het kind zich losmaken van de ouder, hetgeen gepaard gaat met allerlei tegenstrijdige gevoelens. Wanneer het kind te veel fysieke straf krijgt, kan dat het gevoel geven dat het niet deugt. Incestueus aanraken, kan het gevoel geven van er niet zijn. Hoe meer een kind basisvertrouwen ontwikkelt, hoe beter het later met angst leert om te gaan. Uiteindelijk dient de ontwikkeling op lichamenlijk, emotioneel, cognitief en transpersoonlijk gebied, de bezieling (ontwikkeling) van iemand te stimuleren. Hierdoor leert iemand zich bewust te zijn van zijn eigen identiteit wat de auteur omschrijft als eigenheid en samenhang in jezelf ervaren. Iemand die zich op een goede manier heeft kunnen ontwikkelen, heeft een juist zelfbeeld en zelfgrenzen gevormd. In de compassietheorie wordt gesteld dat iemand op drie manieren kan reageren: vanuit vechten, vluchten of het omarmen van de gevoelens en met compassie de eigen situatie beoordelen.

Hierna gaat het boek in op diverse vormen van hechting en onderscheidt hierbij vier stijlen: veilig, onveilig-vermijdend, onveilig ambivalent en gedesorganiseerd. Ook het belang van loyaliteit wordt hierbij besproken en komen er overlevingsstijlen aan bod, die bestaan uit verdedigingspatronen. Het zijn patronen die het kind heeft ontwikkeld wanneer het om moet gaan met verwarrende gevoelens. Tussen neus en lippen door meldt de Heij dat de DSM gezien kan worden als een handboek van verdedigingspatronen, zonder daarbij de achtergrond van de ontstaansgeschiedenis van de patronen, en het verband en de kracht van de overlevingsstijl te belichten.

Het zal duidelijk zijn dat de Heij, zonder dat in haar boek expliciet te benoemen, aansluit bij de mechanismen uit de schematherapie en relatiemanagement. Iemand heeft de tijd, veel tijd, nodig om de oude patronen af te leren en nieuwe patronen te ontwikkelen, waarbij het van essentieel belang is om de vitale kracht van de overlevingsstijl te erkennen. Wanneer iemand leert zien dat het gedrag ontwikkeld is in een ongezonde leefomgeving en zich bewust wordt van de patronen, is het mogelijk een ander zelfgevoel te ontwikkelen. Hier zien we het belang van de parentificering tussen zorgverlener en zorgvrager naar voren komen. De hulpverlener als een soort nieuwe ouder.

Tot slot komt de therapie aan bod, kort en krachtig omschreven als een vorm van *samen werken aan samenwerken*. De zorgvrager heeft overlevingspatronen waarin een verlangen naar hechting en verbinding zit. Overlevingspatronen die in de plaats zijn gekomen van een zelfgevoel, dat geen kans heeft gehad zich te vormen in de kindertijd. Het zal niet vreemd zijn dat therapie in feite een nieuwe vorm van hechting is en dat hechting een belangrijke plaats inneemt in de therapie.

De Heij heeft het boek geschreven vanuit eigen ervaringen in de kindertijd. Haar moeder werd opgenomen in het psychiatrisch ziekenhuis; de auteur ziet hoe onmenselijk ze behandeld wordt en hoe ze het verdriet in de ogen van haar moeder ziet. Hoe gaat een kind met deze gevoelens om? A.F. Th van der Heijden schreef ooit *"iemand is een dichter wanneer al het rottigs dat hij op zijn pad tegenkomt, dat de gruwel van de herinnering in zich herbergt, weet om te smelten tot iets moois"*. Dan is dit boek geschreven door een groot dichter, want de Heij heeft haar ervaringen omgezet in een praktijk van integratieve psychotherapie en een verfrissende, uitdagende manier van kijken. Het boek maakt voelbaar en zichtbaar wat er gebeurt wanneer een kind zich niet vanuit een empathische omgeving kan ontwikkelen en patronen ontwikkelt om te overleven. Door het begrip bestaansleegte te introduceren, heeft de schrijfster voor mij het woord van 2014 bedacht dat een prijs verdient. Het boek is dermate inspirerend dat je het na deze recensie gelezen wilt hebben. Omdat het hoort bij de verstandelijke ontwikkeling van de hulpverlener en dat leidt volgens de auteur tot bezieling. Waarvan acte!

Filmbesprekingen

Door **Gerrie Hendriks**, SPV GGZ Ingeest Amsterdam

Jimmi P: psychotherapy of a Plains Indian

Jimmi P: psychotherapy of a Plains Indian, Regie Arnaud Desplech
in September 2013 in de bioscoop, nu te koop op DVD

De film is gebaseerd op het boek van Georges Devereux uit 1951. Georges Devereux is een Hongaarse jood die in de jaren 20 naar Parijs verhuisde en zich bezig hield met etnologie en antropologie. Hij koos Noord-Amerika als zijn aandachtsgebied en specialiseerde zich in de oorspronkelijke bewoners, de Indianen. Hij woonde in hun midden en leerde de taal. Hij was met name geïnteresseerd in de psychologische en psychiatrische ontwikkeling van de Indianen. In 1951 publiceerde hij *Reality and Dream*, waarin de psychoanalyse van Jimmi Picard wordt beschreven, een blackfoot indiaan die terug komt uit de Tweede wereldoorlog met, wat lijkt, een oorlogssyndroom.

Jimmi P heeft last van heftige hoofdpijnen, tijdelijke blindheid en gehoorverlies. Jimmi en zijn familie wijten zijn klachten aan een hersentrauma. In 1948 wordt hij opgenomen in het Topeka Military Hospital in Kansas. Omdat de klachten niet somatisch kunnen worden verklaard denkt men aan schizofrenie. Desondanks wordt de antropoloog Georges Devereux ingeschakeld.

Devereux zit zelf min of meer aan de grond en gaat gretig in op dit aanbod. Hij ziet Jimmi dagelijks voor psychoanalyse. Het is mooi om te zien hoe de relatie tussen beiden zich ontwikkelt. De mannen hebben misschien meer gemeen dan aanvankelijk lijkt, beiden hebben zich in de loop van hun leven aangepast aan een andere cultuur en maatschappij. Er ontstaat een relatie van wederzijds respect en vertrouwen. Devereux is oprecht geïnteresseerd in Jimmi en daardoor waarachtig. Soms vraag je als toeschouwer af wie wie helpt omdat Devereux als antropoloog zo graag psychoanalyticus wil zijn.

In de gesprekken en aan de hand van dromen, ontrafelt zich langzaam het leven van Jimmi P. Alles komt langs, van seksuele ontwikkeling, man vrouw-verhouding, tot liefdes en trauma's. Misschien is het moeilijk voor te stellen maar de film is spannend. Je verwacht een climax, een emotionele uitbarsting, maar die komt er uiteindelijk niet. Er volgt wel een prachtig slot: Jimmi P heeft geen stoornis maar zielenpijn.

Er wordt sterk geacteerd in deze film, waarin een inkijkje wordt geboden in de psychoanalyse en waarin het belang van etnopsychiatrie naar voren komt.

Miele

Miele, regie: Valerie Golino, maart 2014 in de Nederlandse bioscoop

Miele, Honing is de bijnaam van Irene, een jonge vrouw die aan de kust van Italië woont. Iedereen denkt dat ze medicijnen studeert maar in werkelijkheid maakt ze deel uit van een idealistische groep jonge mensen die zieken mensen helpt bij euthanasie. Ze smokkelt medicijnen voor dieren vanuit Mexico naar Italië en brengt het naar hen toe.

We zien hoe de euthanasie uiteindelijk ingetogen wordt uitgevoerd. Ze krijgt een nieuwe opdracht om Grimaldi te helpen bij euthanasie. Grimaldi is een oudere man. Wanneer ze de medicijnen brengt, ontdekt ze dat hij niet ziek is, maar dat hij genoeg heeft van het leven. Plots blijkt het om suicide te gaan en daar wil ze niet aan mee werken. Ze komt in gewetensnood. Er ontstaat strijd tussen haar en Grimaldi, ze wil de medicijnen terug. Hij verwijt haar vals idealisme, zij voelt zich gebruikt. In de loop van de film krijgen ze toch meer respect voor elkaar.

Het is een matige, maar wel bijzondere film geworden. Bijzonder door de wijze waarop het thema euthanasie en suicide aan de orde komen. Het wordt gebracht als een geheimzinnig gebeuren in een onderwereld. De film is matig te noemen omdat je niet echt meevoelt met de personages en, ondanks het thema, wordt je als kijker niet echt geraakt.

Toch verdient de film aandacht vanwege het actuele thema: hulp bij zelfdoding aan psychiatrische patiënten. De film gaat over het recht om waardig te mogen sterven. Een recht dan vanuit verschillende perspectieven, anders beoordeeld kan worden. Vraag is "wat is het juiste perspectief?"

Henri

Henri, regie: Yolande Moreau, vanaf februari 2014 in de Nederlandse bioscoop

Samen met zijn vrouw Rita heeft Henri een eenvoudig restaurant in het Belgische Charleroi. De sfeer is er gemoedelijk. Rita is een charmante gastvrouw die haar gasten hartelijk begroet. Henri een goedmoedige kok die graag een glas meedrinkt met zijn gasten.

Rita krijgt een hersenbloeding en overlijdt, Henri blijft verbijsterd achter. Hij doet zijn best maar het lukt hem niet het restaurant in zijn eentje voort te zetten.

Op aanraden van zijn dochter neemt hij een " witte engel" in dienst, de geestelijk gehandicapte, vriendelijke Rossetta.

Traag vouwt Rosetta servetten. Ze serveert het eten en kijkt voortdurend naar Henri. Ze wordt verliefd op hem. Rossetta heeft haar eigen belevingswereld en verlangens. Henri is in verwarring en kan zijn gevoelens niet onder woorden brengen.

Het is een eenvoudig verhaal dat op een afstandelijk manier in beeld wordt gebracht. We volgen de personages die onverwachte beslissingen nemen. Dat levert absurdistische, maar prachtige scènes op. De film ontroert en werkt op de lachspieren. Het is een mooie, kleine film geworden en als echt Belgisch te typeren: de luiken die elke avond weer voor de ramen gaan, het winderige vlakke landschap, de onverzorgde drinkende mannen aan de bar, de rijdende frituur: zo Belgisch!.

Wat mij trof in deze film is de vanzelfsprekendheid waarop de relatie tussen Henri en Rossetta zich ontwikkelt, een realiter tussen twee gemankeerde mensen die iets moois met elkaar krijgen.